

Lunds universitet
Sociologiska institutionen

Akademiskt proletariat och anställningsbara elever
Avlämningspolitik och klass år 1935 och år 2008

Författare: Anna Kallós
Kandidatuppsats: SOCK01, 15hp
Vårterminen 2013
Handledare: Eva Kärfve

Abstrakt

Författare: Anna Kallós
Kandidatuppsats: SOCK01, 15hp
Vårterminen 2013
Handledare: Eva Kärfve

Efter en omfattande reform år 2009 kom gymnasieskolan att förändras radikalt: en tydligare uppdelning mellan yrkes- och högskoleförberedande program infördes, där de förra inte längre skulle ge allmän behörighet till högskolestudier. Uppsatsens syfte är att analysera politiska motiv i utredningen ”Framtidsvägen”, vilken föregick reformen, samt dess konsekvenser gällande utbildningens tillgänglighet för olika samhällsgrupper. Jag undersöker även hur uppdelningen mellan praktiska och intellektuella formulerats, med hjälp av bland annat Gramscis hegemonibegrepp. För att uppnå mina syften kontrasterar och granskar jag utredningen mot ett liknande betänkande från år 1935: ”Betänkande med undersökningar och förslag i anledning av tillströmningen till de intellektuella yrkena”. Jag finner att den politik som kommer till uttryck i ”Framtidsvägen” kan kategoriseras som nyliberal med konservativa inslag, och handlar om att avleda (eller avlänka) vissa elevgrupper från de akademiska banorna och därigenom reproducera en klassbaserad uppdelning i samhället. Detta framkommer tydligt när utredningen ställs mot det äldre betänkandet, där detta var det uttryckliga syftet. Avläkningsprocessen legitimeras genom en kategorisering av människor som endera praktiska eller intellektuella. Jag hävdar att sättet på vilket dessa egenskaper framställs innebär en biologisering, men också att uppdelningen fyller hegemoniska syften.

Nyckelord: avläkningspolitik, nyliberalism, gymnasiereformer, yrkesutbildning, intellektuell

Innehåll

1. Inledning.....	4
2. Utgångspunkter	4
2.1. Problemformulering och syfte	4
2.2. Källmaterial och metod	4
2.3. Disposition.....	5
3. Bakgrund, teori och centrala begrepp	6
3.1. Perspektiv på svensk utbildningshistoria	6
3.2. Sociologisk utbildningsteori	6
3.3. Hegemoni.....	8
3.4. Nyliberalism.....	9
3.5. En nyliberal skolpolitik.....	10
4. Ett befarat framtida intellektuellt proletariat	10
4.1. Utredningens förhistoria	10
4.2. Problemen med en tillströmning till de intellektuella yrkena.....	12
4.3. Frågan om avlänkning: spärrar eller en differentierad skola	14
4.4. Den praktiske och den intellektuelle.....	15
5. I valfrihetens och anställningsbarhetens namn.....	17
5.1. Utredningens förhistoria	17
5.2. Problemen med en alltför jämlik gymnasieskola.....	19
5.3. Frågan om avlänkning: differentiering, spärrar och kvalitetssäkrande	20
5.4. Den anställningsbare och den studieförberedde	23
6. Analys.....	25
7. Slutsatser och sammanfattning	28
5. Litteraturförteckning	30
5.1. Tryckta källor	30
5.2. Offentligt tryck.....	30
5.3. Dagspress	31
5.4. Otryckta källor.....	31

1. Inledning

När den borgerliga alliansen kommit i regeringsställning 2006, var en av dess första åtgärder att avblåsa det pågående reformarbetet av gymnasieskolan och tillsätta en egen utredning. Den resulterande reformen innebar en tydligare uppdelning mellan yrkes- och högskoleförberedande program, där de förra inte längre skulle ge allmän behörighet till högskolestudier. Detta beslut har ofta försvarats av utbildningsminister Jan Björklund (fp) med formuleringen: ”Det är varken möjligt eller önskvärt att alla elever ska bli akademiker.”¹ Skolreformerna under 1900-talet innebar generellt sett att tillgängligheten till utbildning på olika nivåer ökade för flertalet. Att bryta denna utveckling, som nu skedde, kan därför ses som ett radikalt skifte. Hur kan denna skolpolitik förstås och vilka politiska idéer ger den uttryck för? Vilka konsekvenser har den, och för vilka? Det är frågor som behandlas i denna uppsats.

2. Utgångspunkter

2.1. Problemformulering och syfte

Uppsatsens första syfte är att analysera motiven bakom 2009 års gymnasiereform (Gy11) och konsekvenserna i fråga om utbildningens tillgänglighet för olika samhällsgrupper. Det är emellertid mer än tillgänglighetsfrågan jag vill studera. Reformen handlar om en uppdelning mellan praktiska och teoretiska studievägar, där det inte anses vara önskvärt att alla ska beträda de sistnämnda. Det rör frågan om vem som erkänns vara intellektuell i samhället. Mitt andra syfte är därför att granska hur uppdelningen av människor som praktiska eller intellektuella motiveras och formuleras i utredningen. Jag analyserar detta med hjälp av begreppet hegemoni (se avsnitt 3.3.), vilket implicerar att det ligger makt bakom den språkliga kategoriseringen och att den har materiella konsekvenser. För att uppnå mina syften kontrasterar och granskar jag reformen gentemot en likartad reformprocess under 1930-talet.

2.2. Källmaterial och metod

Mitt primära källmaterial består av två statliga utredningar, ”Betänkande med undersökningar och förslag i anledning av tillströmningen till de intellektuella yrkena” från 1935² och ”Framtidsvägen” från 2008³, vilka presenteras i avsnitt 4 och 5. En statlig utredning tillsätts på uppdrag av regeringen som underlag för en proposition. Utredningsarbetet verkställs av sakkunniga – experter på området – vars uppdrag regleras av de kommittédirektiv regeringen

¹ Se exempelvis: Folkpartiet. Rapport/*De tio största problemen i svensk utbildningspolitik – från förskola till högskola*, 2006. https://www.folkpartiet.se/ImageVault/Images/id_3613/scope_0/ImageVaultHandler.aspx (Hämtad 2013-05-16)

framtagit. Eftersom betänkanden är relativt utförliga och utgör beställningsarbeten från de politiskt styrande, menar jag att de väl lämpar sig som empiriskt material för min studie.

Den nuvarande gymnasieskolans utformning följer i stora drag de förslag som lades fram i ”Framtidsvägen”. Eftersom jag ville ställa betänkandet mot ett jämförbart historiskt material, gjorde jag en översiktlig genomgång av tidigare utredningar av gymnasieskolans utformning eller regler för tillträdet till högre utbildning. Valet föll på ”Betänkande med undersökningar och förslag i anledning av tillströmningen till de intellektuella yrkena” (hädanefter benämnd ”den Wicksell-Jernemanska utredningen” efter namnet på de sakkunniga). Denna har många likheter med 2008 års betänkande gällande ekonomisk och arbetsmarknadspolitisk kontext, utmålade problembilder och föreslagna åtgärder. Det finns dock betydande skillnader, främst i språkbruket, de bakomliggande politiska krafterna och det övergripande syfte utredningarna kan sägas ha. Sammantaget menar jag att detta möjliggör en fruktbar kontrasterande analys.

Utöver utredningarna har jag tagit del av material som på olika sätt påverkat dessa. Det rör sig om en artikelserie författad av Sven E. Ohlson i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning år 1932, som låg till grund för en interpellationsdebatt som ledde till tillsättandet av den Wicksell-Jernemanska utredningen. Gällande ”Framtidsvägen” har jag granskat ett antal folkpartistiska motioner och skrifter från åren 2004-2007, eftersom kommittédirektiven författades av en folkpartistisk utbildningsminister. Detta sekundärmaterial presenteras i avsnitt 4 och 5.

Metodologiskt betraktat är min uppsats en kvalitativ studie av två i tiden skilda offentliga utredningar. Jag har ett kontrastivt förfaringssätt där den nyare utredningstexten ställs mot den äldre för att synliggöra likheter och skillnader som är centrala utifrån uppsatsens syften. Textanalysen har genomförts pragmatiskt. Jag har gjort närläsningar av utredningarna där jag använt mig av en uppsättning begrepp och teorier med vilka jag angripit materialet. Dessa utgör således mitt metodologiska ramverk för bearbetningen av det empiriska materialet och presenteras i avsnitt 3.

2.3. Disposition

Nedan följer en presentation av tidigare forskning, samt en introduktion till de teorier och begrepp som jag använt mig av. Avsnitt 4 och 5 utgör mina resultatdelar, i vilka jag redovisar och tolkar de båda utredningarnas historiska kontext, problembilder, föreslagna åtgärder samt språkbruk. Därefter följer en sammanfattande, kontrasterande analys där jag vidareutvecklar

² SOU 1935:52

³ SOU 2008:27

och tolkar de centrala likheterna och skillnaderna jag funnit i mina resultat. Avslutningsvis diskuterar jag mina slutsatser i en kortare sammanfattning.

3. Bakgrund, teori och centrala begrepp

3.1. Perspektiv på svensk utbildningshistoria

I det följande begränsar jag mig till forskning som behandlar liknande frågor som de jag ämnar undersöka eller kan ge mig de analytiska verktyg jag behöver för att angripa mitt material.

I Mac Murrays avhandling ”Utbildningsexpansion, jämlikhet och avlänkning” (1988) studeras hur så kallade *avlänkingsåtgärder* tett sig och motiverats i svensk utbildningspolitik mellan åren 1933-1985. Begreppet avlänkning kan definieras som politiska åtgärder som syftar till att avleda eller överföra elever från en allmän, teoretisk utbildning till en praktisk eller yrkesinriktad utbildning. Murray summerar det som en kombination av följande tankegångar: ”För många elever söker sig till rent teoretisk utbildning. Detta beror på brister i utbildningssystemets uppbyggnad, vilket medför att elever, som egentligen inte önskar det, tvingas söka sig vidare på rent teoretiska studievägar. Elever bör därför *avlänkas* från rent teoretisk utbildning genom åtgärder som dock inte får innebära [sic!] att någon stängs ute (t ex till arbetslöshet).”⁴ Jag nyttjar detta begrepp i mina analyser, då jag anser att det synliggör en politisering av de tankegångar och reformförslag som påträffas i utredningarna.

Murray utgår från statliga utredningar och inleder med det Wicksell-Jernemanska betänkandet. För att kunna kontextualisera mitt material har jag i hög grad förlitat mig på de historiska fakta som han presenterar kring det ekonomiska och politiska läget i Sverige och hur detta påverkade utredningens tillkomst. För samma ändamål använder jag mig också av Thom Axelssons avhandling ”Rätt elev i rätt klass” (2007), som analyserar det tidiga 1900-talets diskussioner om skola, begåvning och social organisering.⁵

3.2. Sociologisk utbildningsteori

Sociologiska teorier om skola och utbildning är ett omfattande fält med en lika långvarig historia som ämnet självt (Émile Durkheim ägnade till exempel en stor del av sin karriär åt utarbetandet av en utbildningssociologi). Jag har begränsat mig till Pierre Bourdieus och Jean-

⁴ Murray, 1988:18

⁵ Axelsson, 2007

Claude Passerons arbeten och Antonio Gramscis texter om skolan, vilka rör hur skolan bidrar till att reproducera samhällsliga maktstrukturer.⁶

År 1970 publicerade Bourdieu och Passeron boken ”Reproduktionen. Bidrag till en teori om utbildningssystemet”, vilken belyser de inneboende klassmässiga utslutningsmekanismer som existerar i utbildningssystemet.⁷ Bourdieu och Passeron polemiserar mot de som hävdar att prov och betygssättning skulle vara skolans främsta sållningsmetod. I realiteten utestängs de flesta elever från fortsatt utbildning genom själveliminering, vilken i hög utsträckning är beroende av klasstillhörighet. Det är en brist i utbildningsforskningen, menar Bourdieu och Passeron, att man inte förstår hur samhällsliga strukturer och skolan på detta vis samverkar. Frågan tenderar i stället att individualiseras, och man förklarar individers skilda utbildningsnivåer med bristande motivation eller misslyckanden: ”Att ljuset faller på frågan om examensmisslyckanden [...] beror på att de som har möjlighet att ställa denna fråga tillhör samhällsklasser för vilka risk för eliminering bara uppstår genom examinationen.”⁸ De utredningar jag studerar har lett till reformer där olika slags yrkesutbildningar inrättats, och jag vill granska huruvida de kan sägas förstärka dessa självelimineringsprocesser.

I den marxistiske filosofen Antonio Gramscis (1891-1937) omfattande samling av anteckningar (”Quaderni del carcere”) finns en rad texter om skolans utformning och uppgift.⁹ De grundas på en kritik av det dåvarande italienska skolsystemet, men är relevanta i ett vidare sammanhang. I min analys är det främst två tankegångar hos Gramsci som jag använt mig av. För det första menar Gramsci att man måste förstå skolan som en del av de samhällsliga maktstrukturerna. Detta är en historiematerialistisk utgångspunkt: vilka som har tillgång till utbildning har inte några abstrakta demokratiska grunder, utan bestäms i enlighet med konkreta historiska processer. Snarare än att endast betrakta skolan i enlighet med vad den säger sig ha för roll, det vill säga att vara ett medel för kunskapsspridning, konstaterar Gramsci att den även ”är instrumentet för att utarbeta de intellektuella av olika grader.”¹⁰ Mot denna bakgrund bör man vid en analys av skolan begrunda vilka som har tillgång till vad för typ av skola, samt vad skolan har för mål med sin fostran och utbildning. För det andra: om skolan är ett

⁶ Med maktstrukturer menar jag främst de klassbaserade. I min uppsats använder jag klassbegreppet i marxistisk mening, där huvudmotsättningen i det kapitalistiska samhället är den mellan arbete och kapital. I en analys av dagens samhälle bör det självfallet också beaktas att det utöver och inom arbetar- och borgarklass finns olika fraktioner (skikt).

⁷ Bourdieu & Passeron, 2008

⁸ Ibid:203

⁹ I min framställning använder jag mig av René Coeckelberghs urval: Gramsci, Antonio. *En kollektiv intellektuell*. Staffanstorps: Cavefors, 1967

¹⁰ Ibid:149

samhälleligt instrument för utarbetandet av intellektuella, produceras intellektuella som svarar mot den dominerande gruppens intressen. Gramsci hävdar alltså att utbildningsväsendet är ett av de medel varigenom klasstrukturen reproduceras. I vilken utsträckning detta sker kan objektivt granskas genom att betrakta en stats olika specialiserade skolor och hur dessa är hierarkiskt ordnade. Särskilt uppdelningen mellan studie- och yrkesförberedande skolor betonas: ”Den grundläggande uppdelningen i lärdomsskola och yrkesskola utgjorde ett rationellt schema: yrkesskolan för de instrumentella klasserna, lärdomsskolan för de dominerande klasserna och för de intellektuella [...] Idag är tendensen att avskaffa varje form av inte omedelbart ’matnyttig’ och rent ’allmänbildande’ skola eller att kvarlämna bara ett reducerat exemplar för en liten elit herrar och damer som inte behöver tänka på att förbereda sig för ett framtida yrke, och att ge ständigt större spridning åt de specialiserade yrkesskolorna där elevens bestämmelse och hans framtida verksamhet är avgjorda på förhand.”¹¹ Traditionella sociala präglingar fördjupas och permanentas genom att varje social grupp har tillgång till sin typ av skola.

3.3. Hegemoni

Vad jag ytterligare tagit fasta på är Gramscis teorier om det borgerliga samhället och hur detta reproduceras. Enligt marxistisk teori bevarar komplexet av superstrukturer den ekonomiska och materiella basen. Begreppet *hegemoni* syftar till att åskådliggöra hur denna bevaringsprocess fullbordas i praktiken. Genom dominansen av de superstrukturella elementen, såsom lagen, skolan, medierna och kulturen, realiseras en borgerlig världsåskådning. Begreppet hegemoni hänsyftar på denna dominans, som mer handlar om en form av tankekontroll än propaganda. Hegemonin inbegriper vardagliga ting, såsom språket och det sunda förnuftet: det sätt på vilket vi kategoriserar och begreppsliggör våra erfarenheter. De styrande klasserna har genom hegemonin skapat ramarna för normer och traditioner, vilka sedan institutionaliserats och internaliserats som folkligt sunt förnuft. Konsekvensen är en världsåskådning som stundom motsäger den praktiska realiteten.

Carl Boggs skriver i sin presentation av Gramscis marxism: ”For hegemony to assert itself successfully in any society, therefore, it must operate in a dualistic manner: as a ’general conception of life’ for the masses, and as a ’scholastic programme’ or set of principles which is advanced by a sector of the intellectuals.”¹² Jag betraktar utredningarna som ett exempel på det sistnämnda. Jag menar att varje gång boskillnaden mellan praktiskt och intellektuellt förnuft görs, sker detta i ett konkret samhälleligt och historiskt sammanhang, som i sin tur

¹¹ Gramsci:165f

¹² Boggs, 1976:39

återspeglar hur makt utövas i samhället. Jag granskar därför de begrepp som används i de texter jag undersöker och analyserar hur de kan ses som ett försök till implementeringen av en specifik hegemonisk åskådning.

3.4. Nyliberalism

I framställningen av den politiska och historiska kontexten kring 1935 års utredning, kan jag luta mig mot Murrays och Axelssons forskning. Att på liknande vis skapa sig en förståelse av samtiden, är mer komplext. Utöver tillgänglig statistik och partipolitiska motioner har jag sett det nödvändigt att inkludera ett teoretiskt perspektiv på de politiska förändringarna i Sverige under de senaste tjugo åren, inte minst för att kunna analysera utredningarna som hegemoniska uttryck. Jag har för detta ändamål använt mig av den marxistiske antropologen och kulturgeografen David Harveys arbete ”A Brief History of Neoliberalism” (2005), som ger en schematisk skildring av nyliberalismens framväxt där Sverige utgör ett talande exempel.¹³

Jag använder mig av *nyliberalismen* som teoretiskt begrepp i min analys, där jag tolkar vissa skeenden och språkbruk som ett uttryck för denna politik. Jag vill därför, med Harveys ord, koncist definiera vad jag menar med detta: ”Neoliberalism is in the first instance a theory of political economic practices that proposes that human well-being can best be advanced by liberating individual entrepreneurial freedoms and skills within an institutional framework characterized by strong private property rights, free markets and free trade. The role of the state is to create and preserve an institutional framework appropriate to such practices. [...] Furthermore, if markets do not exist (in areas such as land, water, education, health care, social security, or environmental pollution) then they must be created.”¹⁴

Sammanfattningsvis premierar nyliberalismen marknaden och reformer som underlättar för dess aktörer. Harvey menar att denna politik idag är dominerande i praktiskt taget hela världen, men att dess uppkomst och uttryck varierar med olika länders förutsättningar. Allmänt påstås den vara tillväxtfrämjande och ett universellt botemedel för ekonomiska problem. Med talande statistik bemöter Harvey detta: den främsta konsekvensen av en nyliberal politik är att den leder till ökade klassklyftor. Kapitalet koncentreras till ett litet övre skikt, medan stora grupper tvingas till en betydligt lägre levnadsstandard än tidigare: ”It has been part of the genius of neoliberal theory to provide a benevolent mask full of wonderful-sounding words like freedom, liberty, choice, and rights, to hide the grim realities of the restoration or recon-

¹³ Harvey, 2005

¹⁴ Ibid:2

stitution of naked class power.”¹⁵ Resonemanget indikerar att nyliberalismen inte påtvingats människor; i regel är det en politik som framröstats på demokratisk väg. Harvey hävdar att för att ett nyliberalt politiskt skifte skall kunna ske i den omfattning som varit fallet, måste det föregås av ett samtycke hos förhållandevis stora delar av befolkningen. För att förstå hur detta kunnat ske, använder sig Harvey av Gramscis begrepp hegemoni. Genom ett starkt ideologiskt fäste hos tankeomedier, företag, media och sociala institutioner (skolor, universitet, etc.), har en kultur, ett språkbruk och ett sunt förnuft realiserats i nyliberalismens syfte, som döljer dess konsekvenser. Citatet ovan sammanfattar väl de grundvalar som detta språk vilar på, med tillägget att det även är ett starkt individualiserat talesätt. Detta, menar Harvey, har som syfte att få strukturella och sociala problem att framstå som personliga misslyckanden.

3.5. En nyliberal skolpolitik

För att identifiera hur nyliberalismen tar sig i uttryck i skolpolitiken, använder jag mig av pedagogen Michael Apple. I artikeln ”Creating Difference: Neo-Liberalism, Neo-Conservatism and the Politics of Educational Reform” pekar han på hur utbildningspolitiken alltmer baseras på en blandning av nyliberala och nykonservativa idéer: ”The seemingly contradictory discourse of competition, markets, and choice on one hand and accountability, performance objectives, standards, national testing, and national curriculum on the other hand [...] [T]hese tendencies actually oddly reinforce each other and help cement conservative educational positions into our daily lives.”¹⁶ Denna allians kan verka paradoxal, men är ett effektivt sätt att både möta krav från dominerande klasser om en förbättrad utbildning och förstärka rådande klasstrukturer och marknadsfiera skolan. I min tolkning av ”Framtidsvägen” har jag använt dessa tankegångar som ett ramverk för att inplacera påståendena i respektive politisk idétradition.

4. Ett befarat framtida intellektuellt proletariat

4.1. Utredningens förhistoria

År 1933 tillsatte den socialdemokratiska ecklesiastikministern Arthur Engberg en utredning mot bakgrund av den kraftiga tillströmningen till universiteten, då man oroade sig för att det skulle finnas ett framtida överflöd av akademiker som inte kunde absorberas av arbetsmarknaden. Utredarna, Sven Wicksell och Tor Jerneman, kom med sitt förslag ”Betänkande med undersökning och förslag i anledning av tillströmningen till de intellektuella yrkena” 1935.¹⁷

¹⁵ Harvey, 2005:119

¹⁶ Apple, 2004:15

¹⁷ SOU 1935:52

De förordade bland annat en utredning av möjligheten att utöka antalet praktiskt inriktade utbildningar, att yrkesorientering skulle införas för studenter och att universitetsstatistik skulle upprättas. Murray tolkar detta som avlänkingsåtgärder och använder dem som startpunkt för en studie av avlänkningstankar i svensk utbildningspolitik.¹⁸ Jag behandlar hur dessa formuleras i utredningen i avsnitt 4.3. Först vill jag dock kortfattat beröra utredningens ekonomiska och politiska kontext, för att kunna tolka materialet i dess historiska sammanhang.

Likt övriga Europa präglades Sverige under 1930-talet av politiska motsättningar, främst mellan en växande arbetarrörelse och en dittills härskande borgerlighet.¹⁹ Slutet av 1920- och början av 1930-talet kännetecknades av täta skiften mellan frisinnade och högerregeringar. År 1932 inleddes en lång period av socialdemokratiskt regerande, men man kan inte entydigt säga att den utredning som tillsattes var ett uttryck för en socialdemokratisk politik: de sakkunnigas uppdrag kom snarare att präglas av konservativa tankegångar, vilket jag återkommer till nedan. Den ekonomiska situationen präglades av en djup lågkonjunktur och hög arbetslöshet, inte minst bland ungdomen. Parallellt hade de offentliga utgifterna ökat, och 1933 föreslogs därför relativt omfattande nedskärningar, bland annat inom ecklesiastikdepartementets område. Skolväsendet hade tidigare bestått av parallella skolformer med skilda vägar för barn från olika samhällsklasser och för pojkar och flickor. 1927 års skolreform innebar skapandet av en gemensam bottenskola och att de statliga läroverken öppnades för flickor.²⁰

Utredningens reformförslag skulle kunna tolkas som åtgärder för att råda bot på arbetslösheten rätt och slätt. Det finns dock spår av en annan bakomliggande politisk agenda. År 1932 publicerade lektor Sven E. Ohlon (sedermera folkpartistisk riksdagsman) en artikelserie i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning.²¹ Den blev vida omtalad och låg också till grund för en interpellationsdebatt 1933, som ledde till tillsättandet av den Wicksell-Jernemanska utredningen.²² De sakkunniga refererar även till artikelserien i utredningen vid ett flertal tillfällen. Eftersom dessa debattinlägg var så pass tongivande, vill jag kortfattat beröra deras innehåll.

Ohlons artiklar beskriver den högre utbildningens utveckling i form av statistik över tillströmningen till universiteten, arbetsmarknadsläget samt jämförelser med situationen i andra länder. Utredningen fick en likartad uppläggnings. Artiklarna andas en stor oro för bildandet av ett

¹⁸ Murray, 1988:22

¹⁹ Uppgifterna i detta avsnitt är hämtade ur kapitel 3 i Murray, 1988.

²⁰ Axelsson, 2007:9

²¹ Ohlon, Sven E. *Vårt läroverkswäsendes ansvällning, En farlig utveckling, Akademiskt proletariat, Kvalitet eller kvantitet inom lärdomsväsendet*. Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning den 20, 21, 27 och 28 oktober 1932.

²² Andra kammarens protokoll 1935:25: Interpellation av Ivar Andersson

farligt ”akademiskt proletariat”.²³ Ohlon sammanfattade: ”Det var biltoga akademici och alls icke det industriella proletariatet, som gjorde bolsjevikrevolutionen i Ryssland, det är arbetslösa akademici, som bära upp hitlerismen i Tyskland, och det är i ej ringa mån sysslösa studenter, som sätta fart på Lapporörelsen i Finland. Må vi inför dessa avskräckande exempel i tid betänka, vad vår frid tillhör!”²⁴ Farhågan för en upplyst arbetarklass och de krav en sådan kunde tänkas ställa, kan inplaceras i en konservativ idétradition. Även om de sakkunniga inte formulerar sig lika tillspetsat, framför de stundom liknande argument. Vad jag vill peka på, är att de avlänkningstankar som utredningen ger uttryck för inte kan ses som politiskt neutrala. När skolan differentieras och syftet är att avleda elever från den akademiska banan, är det av intresse att granska vilka elever som de facto avses avlänkas och varför. Även om utredarna problematiserar Ohlons argumentation, bör man tolka deras förslag som svar på inflytelserika konservativa krav.

4.2. Problemen med en tillströmning till de intellektuella yrkena

Varför ansåg politiker och sakkunniga det över huvud taget vara problematiskt att tillströmningen till universiteten ökade? Som ett led i en demokratiseringsprocess skulle man kunna betrakta en högre nationell bildningsgrad som någonting positivt. Jag kan skönja fyra övergripande, delvis överlappande skäl till varför denna utveckling ansågs oroande.

Det första är ekonomiskt: det gäller dels om samhället har råd att bekosta en utökad studietid, dels en rädsla för att fler utbildade ska leda till en lönesänkning inom de intellektuella yrkena. Det ekonomiska skälet verkar dock vara av ringa betydelse. Lönesänkningen nämns endast i förbigående och de ökade samhällskostnaderna ses inte som brydsamma: ”Ty så länge en stor del av ungdomen måste bida tiden, innan den kan få anställning, kostar utbildning egentligen endast skillnaden mellan den studerandes och den lediggåendes konsumtion.”²⁵

Problematiken baseras för det andra på ideologiska motiv som rör vilka som är lämpade för högre utbildning. Efter 1927 års skolreform vidgades tillträdet till högre utbildning, även om det fortfarande var ytterst få som avlade en akademisk examen. Trots det gavs denna fråga stort utrymme i utredningen och i Ohlons artikelserie. Främst påtalades att icke lämpliga individer lockades eller tvingades in på den akademiska banan (se avsnitt 4.4.). Det jag vill betona är med vilken retorik dessa argument framfördes. I debatten för en avlänkningspolitik har genomgående hävdats att elever ”tvingas” att studera vidare, vilket även görs i den Wick-

²³ Ohlon, 1932-10-20

²⁴ Ohlon, 1932-10-28

²⁵ SOU 1935:52, 9

sell-Jernemanska utredningen.²⁶ Där framhålls hur ”yttre förhållanden driva och tvinga ungdomen till dessa läroanstalter, i en del fall kanske helt mot dess vilja och fallenhet.”²⁷ Man hävdar att dessa elever skulle ”föredraga praktisk anställning eller praktisk utbildning”,²⁸ att ”ungdomen alltmera *tvingas* att söka sig allmän och speciell utbildning utöver folkskolans för att överhuvud få fast fot i det samhällsliga arbetslivet, [vilket] synes påkräva åtgärder, syftande till ett tidigt inledande på en praktisk bana.”²⁹ Detta kan ses som ett uttryck för konservativa tankegångar om en indelning av människor i endera praktiskt arbetande eller intellektuella varelser. När utbildningssystemet möjliggör en social mobilitet framställs det som att individer tvingas bort från sina naturliga platser i samhället.

Den tredje anledningen till att en ökad tillströmning sågs som ett problem rör att utbildningens kvalitet skulle påverkas negativt. ”Att detta är en olägenhet för läroanstalterna är uppenbart, enär det medför en sänkning av studenternas kvalitet. Särskilt stor fara medför det för universitetens och de fria högskolornas teologiska, juridiska och filosofiska fakulteter, därför att dessa [...] stå öppna för alla, som avlagt studentexamen.”³⁰ Det handlar därför inte bara om en oro för att den samhällsliga ordningen ska rubbas, utan även om hur utbildningsmiljöerna skulle te sig efter en sådan förändring. Tillströmningen sägs redan inneburit ”allvarliga störningar” och att man konstaterat ”en sänkning av den genomsnittliga intellektuella standarden hos de studerande.”³¹ Hur detta konkret tagit sig i uttryck preciseras dock ej. Jag vill därför hävda att detta bör ses som ett ideologiskt argument som speglar en konservativ rädsla för att arbetarklassen skulle göra anspråk på de lärda miljöerna.

Den fjärde och sista anledningen - rädslan för ett farligt akademiskt proletariat - syns tydligast i Ohlons artikelserie, men avspeglas även i utredningen där det talas om ”det intellektuella och litterära proletariat, som [...] är en hotande framtidsmöjlighet hos oss.”³² Murray pekar på hur avlänkingspolitiken använts för att avleda arbetarbarn från den akademiska banan och kopplar delvis detta till farhågor hos de politiska beslutsfattarna: ”En välutbildad arbetarklass med en homogen bakgrund skulle kunna antas ha en större förmåga att hävda sig när det gäller löneförhandlingar, i fördelningspolitik och i fråga om t ex arbetsorganisation.”³³

²⁶ Murray, 1988:128

²⁷ SOU 1935:25, 6

²⁸ Ibid:34

²⁹ Ibid:379

³⁰ Ibid:6

³¹ Ibid:47

³² Ibid:3

³³ Murray, 1988:189

Gramsci betonar vikten av en bred, likvärdig utbildning för massorna, då detta underlättar skapandet av nya intellektuella som kan producera en mot-hegemonisk världsbild och därigenom förändra sina levnadsförhållanden.³⁴ Att det är detta som utredarna bävar inför, yttras emellanåt i klarspråk: ”De studerandes svåra ekonomiska villkor och de mörka framtidsutsikterna driva dem ofta ut i en långt gående politisk radikalism av ena eller andra slaget.”³⁵ Tillströmningen till de högre lärosätena är alltså problematisk även på grund av att det i förlängningen kan komma att bildas en upplyst arbetarklass.

4.3. Frågan om avlänkning: spärrar eller en differentierad skola

Axelsson påpekar att skolans roll i samhället inte var självklar eller entydig under det tidiga 1900-talet, utan snarare var öppnare för diskussion än den är idag.³⁶ Utredningsbetänkandet kan ses som ett förslag till avlänkingsreform, och ger samtidigt uttryck för vem skolan skulle vara till för och i vilket syfte. Hur avledandet av studenter bör ske i praktiken, diskuteras främst i form av barriärer till högre utbildning, till exempel i form höjda kunskapskrav i skolan och platsbegränsning. De sakkunniga tar slutgiltigt ställning mot att införa spärrar, till förmån för att differentiera skolan ytterligare.

Enligt Bourdieu och Passeron skapar ”Motsatsen mellan ’godkända’ och ’kuggade’ [...] ett felaktigt perspektiv på utbildningssystemet som sällningsinstans.”³⁷ Detta beror på att det kritiska ögonblicket inte utgörs av en examination eller när en student står inför en spärr, utan inträffar tidigare genom en klassbunden självutgallring. En ökad differentiering av skolsystemet kan både förstärka och påskynda denna process, vilket de sakkunniga är medvetna om: ”Å andra sidan är det av det påvisade förhållandet ådagalagt, att en betydande *självutgallring* redan äger rum genom spontana avbrott, och frågan är om denna icke är i och för sig rationellare än en mekanisk gallring. Eftersom denna självutgallring tar bort den ur akademisk studiesynpunkt säkerligen sämsta hälften av dem, som ha låga studentbetyg, skulle en spärr efter studentbetygen i verkligheten endast komma att träffa den så att säga bättre hälften.”³⁸ Att förorda ett utbildningssystem där elever frivilligt ”väljer” bort akademiska studier i syfte att avleda de potentiellt icke önskvärda studenterna, bekräftar på ett nästan kusligt sätt den teori som Bourdieu och Passeron framlägger 35 år senare.

³⁴ Gramsci, 1967:149ff

³⁵ SOU 1935:52, 47

³⁶ Axelsson, 2007:8

³⁷ Bourdieu & Passeron, 2008:203

³⁸ SOU 1935:52, 63

De sakkunnigas förslag innebar i huvudsak att skolundervisningen skulle vidgas till att innefatta mera praktiskt orienterade studielinjer, att yrkesorientering skulle anordnas, att en yrkesorienteringsnämnd skulle tillsättas, att en rationell universitetsstatistik skulle organiseras och att en arbetsförmedling för intellektuellt utbildade skulle anordnas.³⁹ Det uttryckliga syftet var att avleda studenter från de intellektuella studiebanorna. Att det var en viss grupp av elever man ville avleda står också klart. När utredarna exempelvis diskuterar yrkesvägledningen, menar de att man i vägledningssituationen måste ta hänsyn till individernas ”karakters-egenskaper och reaktionssätt”, såsom ”socialt ursprung och ekonomiska möjligheter.”⁴⁰

För att tolka de föreslagna avlänkingsåtgärderna, vill jag knyta an till Gramscis kritik av skolans uppdelning i yrkes- och studieförberedande linjer, som han menar tjänar ett klassreproducerande syfte. Ju tidigare de som ska ägna sig åt praktiskt yrkesarbete avskiljs, desto tydligare cementeras den rådande klasstrukturen. Även om de sakkunniga förmodligen inte avsåg att reproducera klassamhället, pekar avlänkingsåtgärderna likväl i denna riktning. Följande meningar, som syftar till att motivera införandet av yrkesutbildningar, handlar från en gramsciansk synvinkel om att motverka framväxten av en lärd arbetarklass: ”Tillströmningen till de intellektuella yrkena torde i viss utsträckning bero på den omständigheten, att vårt elementära skol- och undervisningsväsende är i hög grad inriktat på att giva ungdomen en bred teoretisk utbildning såsom förberedelse till en senare fackutbildning. Det alltid svåra yrkesvalet uppskjutes härigenom i det längsta och ofta till en tidpunkt, då den föregående utbildningen kan förefalla som alltför ofullständigt tillvaratagen, därest icke vidare utbildning följer.”⁴¹

4.4. Den praktiske och den intellektuelle

Jag granskar i det följande de begrepp som används i utredningen och tolkar dem som implementeringen av en specifik hegemonisk åskådning. Den Wicksell-Jernemanska utredningen avsåg att besvara hur man bäst avleder olämpliga individer som sökt sig till universiteten, och därmed upprättades en indelning av studenter i önskvärda eller icke-önskvärda. Denna dikotomi är central och hade såväl direkta konsekvenser för vilka som fick tillträde till de högre lärosätena (den låg till grund för ett antal skolpolitiska reformer) som indirekta (om språket tolkas som en hegemonisk konstruktion).

I utredningen används ordet ”intellektuell” ungefärligen synonymt med någon som studerar vid ett högre lärosäte. Den aktivitet som pågår vid universiteten kallas för ”intellektuell verk-

³⁹ SOU 1935:52, 402f

⁴⁰ Ibid:69

⁴¹ Ibid:373

samhet” och de arbeten en utexaminerad student kan få, benämns som ”intellektuella yrken”. De som inte borde söka sig till högskolorna, menar man är lämpade för ”praktisk anställning” eller ”praktisk utbildning”. Uppdelningen av studenter i önskvärda och icke-önskvärda harmonierar med uppdelningen i intellektuella och praktiska individer. Gramsci hävdar att synen på praktisk och intellektuell verksamhet som åtskilda i grunden är felaktig: tänkande är en fundamental mänsklig egenskap, men människan är också en handlande varelse. Handlandet och tänkandet är inte åtskilda företeelser, utan är ömsesidigt beroende av varandra i ett dialektiskt förhållande. Enligt detta synsätt är alla människor intellektuella varelser, men alla fungerar däremot inte som intellektuella i samhället: ”När man gör distinktionen mellan intellektuella och icke-intellektuella, hänför man sig i själva verket bara till den direkta sociala funktionen hos kategorin av yrkesmässigt intellektuella”.⁴² Den intellektuelle utmärker sig således endast genom den sociala position han erhåller. Jag vill hävda att Wicksell och Jerneman ger uttryck för en motsatt syn, där begåvning framhävs som ett av naturen betingat karaktärsdrag som vissa erhåller och andra inte. Men som jag i det följande vill visa, är denna biologistiska syn endast skenbar.

Vem är en önskvärd student eller intellektuell, enligt den Wicksell-Jernemanska utredningen? Att försöka besvara denna fråga genom att dekonstruera begreppen och se i vilken relation de står i förhållande till andra termer, ger en inblick i hur hegemonin upprättas och verkar. Om problemet gällde att olämpliga studenter söker sig till universiteten, det vill säga att tillströmningens art har förändrats, kan det konstateras att en önskvärd student således är någon som *inte* avviker från de som tidigare påbörjat högre studier. Det svenska utbildningssystemet i början av 1900-talet var elitistiskt och premierade män från övre medelklass och överklass att studera vidare.⁴³ Eftersom dessa traditionellt befolkade de högre lärosätena, definierades de inte som en problemgrupp och var ej heller avsedda för avlänkingsåtgärderna.

Utredarna konstaterar ”att de högre läroanstalterna icke längre locka till sig ungdom genom tillvaratagande av den inre drift till kunskap och högre studier, som är vetenskapens största tillgång”.⁴⁴ Att kunna vägledas av en inre drift vid inträdet till universitetsvärlden är få förunnat. Om detta är något som krävs eller eftersträvas, menar jag att det bara är de som inte behöver ta hänsyn till ekonomiska omständigheter eller arbetsmarknaden som kan placeras i kategorin önskvärda. Det skulle befästa en elitistisk och konservativ syn på vilka som har rätt till

⁴² Gramsci, 1967:147

⁴³ Florin & Johansson, 1993:47f

⁴⁴ SOU 1935:52, 6

högre bildning, som inte ligger långt ifrån Gramscis utsaga om att skolan endast är till ”för en liten elit herrar och damer som inte behöver tänka på att förbereda sig för ett framtida yrke”.⁴⁵

Min analys pekar tydligt mot att den icke-önskvärde studenten är av arbetarklass, vilket även utredningens retorik indikerar. Den icke-önskvärde bör egentligen endast ägna sig åt praktisk verksamhet. Den som mot sin vilja och fallenhet sökt sig till de högre lärosätena kan se sig ”överhuvud ur stånd att erhålla förvärvsarbete.”⁴⁶ Detta är även en samhällsörda, då dessa individer kan få en ”från studieåren invand, mera pretentiös levnadsstandard.”⁴⁷ Det ideala motivet för studenter att söka sig till universitetet var en inre strävan efter kunskap, vilket kontrasterades mot de studenter som tvingades dit trots bristande fallenhet: ”De senare årens svåra ekonomiska kris och allmänna ungdomsarbetslöshet har utan tvivel tillfört universiteten och högskolorna ett betydligt antal studerande, som sökt sig dit så att säga faute de mieux [i brist på bättre].”⁴⁸ Studiekreditsystemet sågs som en annan orsak till att olämpliga studenter hamnade på universiteten. Lånesystemet ansågs ha positiva sidor då det ”underlättar för den fattige begåvade att nå fram till en för honom lämplig levnadsbana”, men även negativa: ”Det lockar även andra än begåvade till fortsatta studier.”⁴⁹ Sammanfattningsvis borde motivet till att studera vara en längtan efter kunskap, medan materiella omständigheter som driver ungdomar till den akademiska banan i strid mot deras förutsättningar sågs som klandervärda.

5. I valfrihetens och anställningsbarhetens namn

5.1. Utredningens förhistoria

År 2008 lade enmansutredaren Anita Ferm fram betänkandet ”Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola”.⁵⁰ Det låg som underlag för beslut om en genomgripande gymnasiereform år 2009. Utredningstexten och kommittédirektiven kan läsas som en reaktion på den socialdemokratiska skolpolitiken och den gymnasiereform som beslutats år 1991, då de yrkes- och studieförberedande programmen fick gemensamma kärnämneskurser och som vidare innebar att alla ungdomar efter fullföljd utbildning erhöll grundläggande högskolebehörighet.⁵¹ Ferm föreslog i stället att gymnasieskolan skulle leda till två slags examina: en högskole- och en yrkesförberedande, där den senare inte skulle ge högskolebehörighet. Vidare skulle behörighetskraven skärpas, främst för de studieförberedande programmen, och studie- och yrkesvägled-

⁴⁵ Gramsci, 1967:166

⁴⁶ SOU 1935:52, 4

⁴⁷ Ibid

⁴⁸ Ibid:6

⁴⁹ Ibid:4

⁵⁰ SOU 2008:27

⁵¹ Proposition 1990/91:85

ningen förbättras. Likheterna med reformförslagen från 1935 är påfallande och jag vill hävda att även ”Framtidsvägen” är ett uttryck för en avlänkingspolitik.

Inledningsvis tar jag upp betänkandets politiska och ekonomiska sammanhang, och finner paralleller till situationen under trettioalet. En djup ekonomisk recession blev märkbar runt år 2008 i hela västvärlden, inklusive Sverige. Omfattande nedskärningar av offentliga utgifter och hög arbetslöshet, inte minst bland ungdomar, följde. Det sammanföll med att stora årskullar var på väg ut i arbetslivet.⁵² En signifikant skillnad jämfört med trettioalet var det politiska läget. Regeringsskiftet år 2006 innebar att Sverige fick en borgerlig regering, vars politik kan ses som en del av den nyliberala strömning som fått allt större inflytande i Europa.

Utbildningsminister Jan Björklunds (fp) politiska direktiv, bland annat om en klarare uppdelning mellan studie- och yrkesförberedande program, var starkt styrande för utredningsarbetet – betydligt mer än riktlinjerna för det Wicksell-Jernemanska betänkandet. Jag vill därför kort beröra folkpartiets utbildningspolitik, vilken bäst förstås som en blandning av nyliberalt och konservativt tankegods (jfr Apple 2004). Ett gott exempel är en folkpartistisk partimotion från 2004. Retoriken är nyliberal, med emfas på den målrationella, fritt väljande individen. Under rubriken ”Skolan – ett viktigt liberalt redskap” framhålls att ”Vi liberaler tror att varje individ själv kan bestämma bäst hur den vill leva sitt liv.”⁵³ Det är därför ett problem att socialdemokratin gjort skolan alltför ”jämlig” och att alla elever ”tvingas göra samma saker”. Lösningen blir att differentiera skolan och göra den kvalitativt annorlunda för olika elever. För skoltrötta elever ska det finnas yrkesutbildningar med färre teoretiska ämnen och med annat innehåll, för att de snabbt ska kunna gå ut på arbetsmarknaden. Här ekar avlänkningstankarna från trettioalet: ”Kravet att alla elever ska nå allmän högskolebehörighet ter sig allt mer främmande. Det är varken möjligt eller önskvärt att alla elever ska bli akademiker.”⁵⁴

Det påstått fria valet och yrkesutbildningens närmare koppling till arbetsmarknaden är centrala liberala komponenter i folkpartiets skolpolitik. Yrkeseleverna ska först och främst bli anställningsbara, och entreprenörskap ska ingå i samtliga gymnasieprogram. Samtidigt är folkpartiets utbildningspolitik djupt konservativ. Exempelvis förordas införandet av ordningsbetyg, att ämnesbetyg skall ges tidigare och oftare, samt fler nationella prov. Dessa krav går i

⁵² SCB. Arbetskraftsundersökningarna 2008

⁵³ Motion 2004/05:Ub258

⁵⁴ Folkpartiet. Rapport/*De tio största problemen i svensk utbildningspolitik – från förskola till högskola*, 2006. https://www.folkpartiet.se/ImageVault/Images/id_3613/scope_0/ImageVaultHandler.aspx (Hämtad 2013-05-16)

linje med vad Apple kallar en konservativ strategi, som appellerar till ”discipline and for returning us to a romanticized past of the ’ideal’ home, family and school.”⁵⁵

En jämförelse mellan folkpartiets utbildningspolitik och Ohlons artikelserie är relevant: de båda utredningarna ledde till snarlika reformförslag, och det är därför intressant att ställa de faktorer som påverkade utformningen av respektive utredning bredvid varandra. Ohlon var tydlig med vad han fruktade: en lärd arbetarklass. Detta skiljer sig radikalt från retoriken i de folkpartistiska motionerna, där begrepp som klass inte existerar och man i stället talar om den fria individen som gör rationella val. Som tidigare nämnts, är detta en fundamental komponent i det nyliberala språkbruket. Trots att man inte talar om klass, hävdar forskare som Harvey att nyliberalismen syftar till återupprättandet av klassmakt. Apple skriver att en nyliberal och konservativ utbildningspolitik ”may actually serve to reproduce – not subvert – traditional hierarchies of class and race.”⁵⁶ Även om formuleringarna är olika, förespråkar Ohlon och folkpartiet en politik som leder i samma riktning.

5.2. Problemen med en alltför jämlik gymnasieskola

”Framtidsvägen” var i mångt och mycket ett angrepp på 1991 års socialdemokratiska gymnasierreform. Utredaren ansåg, i linje med folkpartiets politik, att denna homogeniserat elevers skolgång. Detta är kritik av nyliberalt slag, då en sammanhållen utbildning ses begränsa individens fria val. När så sker, måste det indirekt betyda att den enskilde tvingas till något den inte vill. Detta är fallet för de som inte fått möjlighet att läsa mer renodlade yrkes- och lärlingsutbildningar. I direktiven sägs explicit: ”Alla elever på nationella och specialutformade program tvingas läsa in grundläggande behörighet till högskolan, oberoende av vilka mål, talanger och intressen den enskilda eleven har.”⁵⁷ Liksom på trettioalet framhålls således att vissa elever tvingas in på en teoretisk bana och att detta måste förhindras, vilket enligt Murray varit ett genomgående sätt att underbygga avlänkningspolitik. Mot denna bakgrund menar jag att de förmenta svårigheterna med den homogeniserade gymnasieskolan får motivera en avlänkningspolitik. Märk väl att de man menar är lämpade för högskolestudier inte anses ha blivit berövade valmöjligheter. Däremot framhålls att kvaliteten i deras studier försämras när kärnämneskurser ska anpassas även till yrkes eleverna.

Liksom i den folkpartistiska utbildningsideologin, förekommer det även konservativa argument i ”Framtidsvägen”. Enligt Apple fokuseras den konservativa skolpolitiken på nationell

⁵⁵ Apple, 2004:15

⁵⁶ Ibid:19

⁵⁷ Kommittédirektiv 2007:8

övervakning och styrning, vilket ger uttryck för en stark skepsis mot lärares kompetens och förmåga. Han gör följande koppling: "[It] is clearly linked both to the neo-conservative sense of a need to return to a lost past of high standards, discipline, awe, and 'real' knowledge and to the professional middle class's own ability to carve out a sphere of authority within the state for its own commitment to management techniques and efficiency."⁵⁸ Denna politik förespråkar därför centralstyrning, nationella läroplaner, prov och examen. I "Framtidsvägen" sägs exempelvis: "Liksom det i dagens gymnasieskola finns stora valmöjligheter för elever finns det en stor flexibilitet för skolor att profilera sin utbildning. Jag anser dock att denna flexibilitet och elevernas valmöjligheter i dag har lett för långt."⁵⁹ En misstro uttrycks därmed mot lärares, rektorers och skolstyrelsers förmåga att göra kompetenta val. Skolans otydliga styrning och decentralisering sägs ha lett till att kvaliteten på undervisningen inte kan säkras. Nationella prov används i alltför ringa omfattning. Frånvaron av en nationell gymnasieexamen har sänkt kvaliteten: "Genom en examen kan den nationella politiska nivån formulera tydliga nationella mål för gymnasieutbildningen. På så sätt kan både den nationella likvärdigheten och målstyrningen som princip stärkas."⁶⁰ Att avsaknaden av studentexamen kan försvåra internationell jämförbarhet och konkurrenskraft diskuteras. Sammantaget stämmer detta väl överens med Apples analys av konservativ utbildningspolitik.

5.3. Frågan om avlänkning: differentiering, spärrar och kvalitetssäkrande

Utredarens formuleringar kategoriserades ovan som antingen nyliberala eller konservativa. De förra kretsar kring att elever ska kunna välja en yrkesutbildning, och jag hävdar att dessa döljer ett incitament till avlänkningspolitik. De senare handlar främst om kvaliteten i utbildningen, som man menar bör säkras med nationella prov och en studentexamen. Hur ter sig avlänkningspolitiken i "Framtidsvägen" och hur tillgodoses de konservativa anspråken? För att besvara dessa frågor undersöks de föreslagna åtgärderna och därefter hur den nyliberala och den konservativa politiken kan sägas höra samman.

I förstone vill jag uppehålla mig vid förslagen till yrkes- och lärlingsutbildningar, vilka är de frågor som betonas. I den Wicksell-Jernemanska utredningen diskuterade man hur skolan borde utformas, men en likande argumentation saknas i "Framtidsvägen". Direktiven föreskriver tydligt att gymnasieutbildningen i framtiden ska leda till olika typer av examina, och därför kan följande fastslås helt sonika: "Gymnasieutbildning leder till ett yrkesliv eller högre studier

⁵⁸ Apple, 2004:30

⁵⁹ SOU 2008:27, 266

⁶⁰ Ibid:532

och det ska prägla utbildningen från första dagen.”⁶¹ Vidare sägs att syftet med yrkesutbildningen är att bli anställningsbar, vilket ska prägla utformningen. Därför har branscher och företag rådfrågats i utredningsarbetet. Detta innebär en tydlig avnämning av skolan, som bland annat syns i det ökade inflytandet från branschföreträdare (”arbetslivet [...] får en tydlig roll när det gäller att ställa krav på vilka mål utbildningen ska leda till.”⁶²), att skolor konkurreras ut, och att elevernas fria val ska styra deras utbildningsväg. Apple förklarar hur den nyliberala skolpolitiken använder sig av denna typ av språkbruk, för att motivera att marknadsens osynliga hand kommer att leda till bättre skolor: ”[Markets] are said to be natural and neutral and governed by effort and merit. And those who opposed to them are by definition, hence, also opposed to effort and merit. [...] Plus, they are grounded in the rational choices of individual actors.”⁶³ Denna typ av logik är förhärskande i betänkandet, och förslag om att samtliga linjer ska genomsyras av entreprenörstänkande framläggs.⁶⁴

Två vägar ska leda till yrkesexamen: en lärlings- och en yrkesutbildning, som i ingetdera fallet ger en grundläggande högskolebehörighet. Antalet kärnämnen ska minskas, till förmån för ett ökat utrymme för karaktärsämnena. Detta motiveras med att skoltrötta elever tycker att teoretiska ämnen är alltför krävande och abstrakta, och därför ska ha möjlighet att välja andra vägar som gör att de når ”längre än i dag när det gäller anställningsbarhet.”⁶⁵ Grundläggande högskolebehörighet ska vara möjlig att erhålla via det individuella valet, alternativt utökad program. Den främsta skillnaden mellan lärlings- och yrkesprogrammen är att halva tiden av lärlingarnas utbildning ska arbetsplatsförläggas. Inom yrkeslinjerna läses karaktärsämnena i skolan, men även dessa elever tillbringar en stor del av tiden ute på praktik. Båda vägarna ska leda till en likvärdig yrkesexamen, vilken ska svara ”mot branschkraven [...] för en snabbare övergång från skola till arbetsliv” och göra eleven anställningsbar.⁶⁶

Enligt gramsciansk logik kan ovanstående läsas som ett effektivt sätt att fördjupa och reproducera klassamhället, då barns framtida yrkesliv bestäms via en differentierad skola. Bourdieu och Passeron för ett liknande resonemang och menar att detta omvandlar ”en social ojämlikhet till en specifikt utbildningsmässig skillnad”.⁶⁷ I utredningen talas det om att man vill skapa en nationellt likvärdig skola, när man i själva verket förändrar gymnasiet så att elever erhåller

⁶¹ SOU 2008:27, 23

⁶² Ibid:328

⁶³ Apple, 2004:16

⁶⁴ SOU 2008:27, 373

⁶⁵ Ibid

⁶⁶ Ibid:379

⁶⁷ Bourdieu & Passeron, 2008:207

vitt skilda framtidsmöjligheter. Detta blir påtagligt när man jämför påståendena med tillgänglig forskning och statistik. I verkligheten har det under lång tid funnits mycket litet intresse för lärlingsutbildning, både från elever och från arbetsmarknaden.⁶⁸ Inte minst därför bör reformer om införandet av en lärlingsutbildning snarare tolkas som just en avlänkingsåtgärd.

De konservativa anspråken gäller kvalitetssäkring via nationella prov och studentexamen, men också genom att förbättra de teoretiska gymnasielinjerna. Inträdeskraven vad gäller antalet godkända ämnen från grundskolan föreslås därför höjas från tre till tolv. Detta sällar bort de elever vilka man menar har mycket små möjligheter att klara av de högskoleförberedande linjerna. I positiva ordalag säger man sig vilja skapa goda förutsättningar för elever att klara sin utbildning med framgång och att ”grundskolebetygen [har] ett bättre prognosvärde för framgång på de högskoleförberedande programmen än på yrkesutbildningarna.”⁶⁹ Viktigt att notera är hur man på detta vis aktivt använder spärrar av olika slag som en del av avlänkingspolitiken. I likhet med vad man förordade i den Wicksell-Jernemanska utredningen, införs yrkesprogram där elever avleds från den teoretiska banan. Nytt är hårdare betygskrav och slopad högskolebehörighet, vilket starkt försvårar för ett antal elever att studera vidare. Det rör sig om en mer offensiv avlänkingsstrategi som dessutom kommer från två håll: en underifrån via elevers självutgallring och en ovanifrån via barriärer som förhindrar tillträdet till såväl somliga gymnasielinjer som till universitetet.

För att ytterligare kvalitetssäkra de högskoleförberedande programmen, ska dessa ha en större andel gemensamma kärnämnen med en mer distinkt reglering via nationella läroplaner, examensmål och ett utökat antal obligatoriska nationella prov. Eleverna ska bli väl förberedda för fortsatta studier, vilket återkommande kontrasteras med yrkes eleverna, vilka ska bli anställningsbara rätt och slätt (se avsnitt 5.4.). Här vill jag anmärka att när vissa gymnasieprogram anses vara mer kvalificerade och görs svårare att bli antagna till, hierarkiseras skolan. Detta visar sig också när den sakkunniga talar om att elitutbildningar bör införas inom alltfler områden.

Det är väsentligt att förstå hur den nyliberala skolpolitiken är beroende av den konservativa i ”Framtidsvägen”. Den nyliberala politiken reproducerar klassklyftor via en retorik som kretsar kring det fria valet. Men detta fyller även syftet att få skolan att implementera marknadens språkbruk, vilket framkommer i talet om anställningsbarhet, branschstyrning, entreprenörskap, etc. Jag vill betona hur den konservativa utbildningssynen förstärker skolans

⁶⁸ Olofsson & Wadensjö, 2011, kap. 6

⁶⁹ SOU 2008:27, 41

marknadsanpassning. Apple skriver: ”A national curriculum and especially a national testing program are the first and most essential steps toward increased marketization. They actually provide the mechanisms for comparative data that ‘consumers’ need to make markets work as markets.”⁷⁰ Således kan föreningen av konservativa och nyliberala idéer förstås så att de båda pekar mot en kommodifiering av skolan.

5.4. Den anställningsbare och den studieförberedde

Jag vill även granska hur ”Framtidsvägen” kan ses implementera en specifik hegemonisk åskådning. Den centrala motsättningen mellan den praktiska och den intellektuella människan i det Wicksell-Jernemanska betänkandet var tacksam att analysera, då det i klarspråk framgick att det rörde sig om en klassfråga. Denna typ av slutsatser är mindre uppenbara vid en analys av utredningen från år 2008, då begrepp som klass konsekvent undviks. Det är därför viktigt att åter understryka hur nyliberalismen styrs av marknadens logik, vilken bygger på tron om den fria individen som gör rationella val. Tal om klass, det vill säga att materiella strukturer mer eller mindre styr människors val och möjligheter, undergräver själva fundamentet för denna övertygelse. Utredningen bör därför läsas som skriven med en nyliberal terminologi, som effektivt döljer klasskillnader.

Om utredningen ses som ett uttryck för och en konstruktion av den rådande hegemonin, vill jag göra två inledande anmärkningar. För det första bygger Ferms reformförslag på en kategorisering av människor som endera praktiska eller intellektuella. Exempelvis konstateras: ”Ungdomar har olika sätt att lära. [...] För andra fungerar ett lärande huvudsakligen förlagt till arbetslivet bättre. Deras lärostil är effektivare i det sociala sammanhang en arbetsplats utgör, i den kunskapsprocess som utvecklas mellan lärling och handledare och i ett praktiskt deltagande i en realistisk produktionsprocess.”⁷¹ När man på detta vis bortser från sociala strukturer som bakomliggande orsaker till människors dispositioner och handlingar, biologiseras begrepp likt begåvning och ”lärostil”. Detta ligger i linje med Bourdieus och Passeronos resonemang att en analys av skolan vilken ignorerar samhällsliga ojämlikheter, tvingar till förklaringar utifrån egenskaper som förblir individuella.⁷²

Dikotomin mellan den praktiska och den intellektuella individen präglar hela utredningen. Så hävdas exempelvis återkommande att studiegången ska leda till antingen anställningsbarhet eller god förberedelse för högskolestudier; att yrkesutbildningen ska ge insikt om realistiska

⁷⁰ Apple 2004:31

⁷¹ SOU 2008:27, 475

⁷² Bourdieu & Passeron, 2008:204

produktionsprocesser, medan den högskoleförberedande utbildningen ska ge fördjupning i teoretiska ämnen. Denna djupgående skillnad mellan elevers skolgångar överslätas, eftersom båda sägs förbereda för ett så kallat aktivt samhällsliv.⁷³ Att olika positioner på arbetsmarknaden på detta vis jämföras, är den andra poängen jag vill göra.

Jag menar att dessa två punkter är nödvändiga för en förståelse av hur språkbruket i "Framtidsvägen" fungerar. Dels upprättas en biologisk syn på elevers egenskaper och förmågor; dels förmedlas en horisontell bild av arbetsmarknaden, där hierarkiskt ordnade positioner med en eufemism förringas till ett tal om ett aktivt samhällsliv. Sammantaget frammanas en bild av ett samhälle där fria individer konkurrerar på en arbetsmarknad utan strukturer. Central är uppdelningen av människor som av naturen praktiska eller intellektuella, och jag vill därför närmare granska detta begreppspar för att se vilka meningar och värderingar det innehåller.

Den praktiskt lagda individen, enligt Ferm, är den som har ett intresse av att tillskansa sig yrkeskompetens och bli anställningsbar. Denne har efter 1991 års skolreform kommit att tvingas in i en alltför teoretisk skola och därmed berövats valfriheten att kunna utforma skolgången i enlighet med sina mål, talanger och intressen. Dessa beskrivs emellertid i termer av brister: den praktiska är skoltrött, upplever teoretiska ämnen som abstrakta och onyttiga för den framtida yrkesverksamheten, och skulle ha svårt att fullfölja en högskoleförberedande utbildning. Det är således av intresse att dessa elever tidigt etableras på arbetsmarknaden. För detta talar också samhälleliga skäl: en fullföljd yrkesutbildning sägs i framtiden "reducera olika sociala risker som ekonomisk inaktivitet och långvarigt bidragsberoende."⁷⁴ Det är uppenbart att uppdelningen mellan praktiska och intellektuella elever, vilken bestämmer utbildningens karaktär, inte avser två jämförbara typer. Den praktiske är den som inte anses vara lämplig för teoretisk utbildning och som i framtiden, om hon eller han tvingats in på en akademisk bana, potentiellt skulle komma att bli en samhällsörda.

Om man inte ansluter sig till synen på begåvning som medfödd egenskap, framträder en ny bild vid läsningen av "Framtidsvägen". Bourdieu och Passeron, Gramsci och Apple hävdar alla att en differentiering av skolan sker på bekostnad av barn från arbetarklassen, vars utbildnings- och framtidsmöjligheter reduceras. Även nyligen framtagen statistik visar att

⁷³ SOU 2008:27, 15

⁷⁴ Ibid:379

gymnasievalet i högsta grad påverkas av det sociala arvet.⁷⁵ Jag läser utredningen som en tydlig avlänkingspolitik, vars konsekvenser är att barn med viss socioekonomisk bakgrund avleds från den akademiska banan. Yrkesutbildningen branschstyrs och arbetsplatsförläggs, har som främsta mål att göra eleven anställningsbar och ger inte längre någon högskolebehörighet. Gymnasieskolan får därmed ett specifikt syfte: att fostra vissa elevgrupper till framtida arbetare. Så skrivs det exempelvis följande om lärlingsprogrammen: ”Under sin lärlingstid tillägnar sig lärlingen yrkets färdigheter och skaffar sig därmed [...] en ny identitet som yrkeskvinna eller yrkesman.”⁷⁶ Parallellt med detta realiseras en specifik hegemonisk åskådning, där en viss grupp människor i negativa ordalag utmålas vara praktiska av naturen och inte lämpade för högre studier. Detta är en djupt problematisk människosyn, vilken tangerar socialdarwinistiska tankebanor.

Om den intellektuelle skrivs det mycket lite i utredningen; denne fungerar mestadels som den positiva pol vars antites är den praktiska individen. Den förra är den som kan förstå sig på de teoretiska ämnena, kan fullfölja en krävande utbildning och som inte riskerar att bli en bidragstagare i framtiden. Gramsci hävdar att det inte är utifrån allmängiltiga förhållanden som sådana egenskaper växer fram: ”I en rad familjer, speciellt inom de intellektuella grupperna, finner barnen i familjelivet en förberedelse, en förlängning och en komplettering av skollivet, de uppsuger som man säger ur ’luften’ en hel mängd begrepp och attityder som underlättar den egentliga skolgången.”⁷⁷ Den som har tillgång till de högskoleförberedande programmen och som definieras som en intellektuell varelse, har alltså de rätta sociala, klassbundna förutsättningarna. Dessa individer sägs inte vara tvingade till något och behöver ej heller avlänkas. Skolpolitiken rörande denna sociala grupp handlar därför om att förbättra de redan existerande förutsättningarna för utbildningen på ett, som visats, tämligen konservativt vis och att ytterligare uppmuntra till fortsatta studier.⁷⁸

6. Analys

Inledningsvis vill jag redovisa och kommentera likheterna mellan de två utredningstexterna. Det ekonomiska läget under de två tidsperioderna uppvisade många gemensamma drag, men jag vill hävda att detta är av sekundärt intresse för min analys. Gymnasieskolan och den högre utbildningen var inte överdrivet kostsam för Sverige under någon av perioderna, vilket skulle

⁷⁵ Utbildningsstatistikenheten, Skolverket. *Skolor och elever i gymnasieskolan läsåret 2012/2013*. <http://www.skolverket.se/statistik-och-analys/statistik/2.4391/2.4392> (Hämtad: 2013-05-16)

⁷⁶ SOU 2008:27, 249

⁷⁷ Gramsci, 1967:170

⁷⁸ SOU 2008:27, 485

kunna ha krävt en reformering av skolväsendet av samhällsekonomiska skäl. Betänkandena bör snarare ses som reaktioner mot en skolpolitik som hade gjort de akademiska banorna mer tillgängliga. Detta var det huvudsakliga incitamentet för tillsättandet av utredningarna. De problem som de sakkunniga identifierar understödjer min tes. År 1935 handlade det om att det skett en ökad tillströmning av studenter man inte ansåg lämpade för högre utbildning. Utredaren Ferm talar år 2008 om att gymnasieskolan blivit alltför homogeniserad och teoretiserad, vilket tvingar elever att läsa ämnen de egentligen inte bör studera. Jag menar att de båda är två sidor av samma mynt. De ger uttryck för ideologiska snarare än sakliga problem; att det skulle vara negativt att utbildning görs likvärdig och tillgänglig är ingen sanning.

Den mest framträdande likheten är de reformer som förespråkas. Det handlar om införandet av en yrkesutbildning, med det uttryckliga syftet att avleda elever från den akademiska banan. Avlänkingspolitiken bygger på principen om självutgallring, där elever självmant väljer bort fortsatta teoretiska studier. Apple visar hur en skolpolitik som grundar sig i det så kallade fria valet tenderar att förstärka rådande klasstrukturer. År 1935 var detta det uttryckliga syftet, då man sökte motverka uppkomsten av ett lärt proletariat. Att hävda att detta även är ”Framtidsvägens” syfte, kan tyckas väl drastiskt. Då språkbruket i utredningen är så pass individualiserat (och därtill avpolitiserat) kan sådana påståenden lätt få en konspiratorisk klang. Harvey sammanfattar denna problematik: ”While personal and individual freedom in the marketplace is guaranteed, each individual is held accountable for his or her own actions and well-being. This principle extends into the realms of welfare, education, health care, and even pensions.”⁷⁹ Det är här jag menar att den stora styrkan i att ställa utredningarna mot varandra framkommer. De har ansenliga likheter i fråga om identifierade problembilder och föreslagna åtgärder, och den största skillnaden ligger just i de olika syftena. Om jämförelsen hårdras, kan man emellertid med rätta fråga sig om denna skillnad inte endast är skenbar.

Kan ”Framtidsvägen” med andra ord sägas svara mot det uttalade syftet att utestänga elever med arbetarklassbakgrund från fortsatta teoretiska studier? Om endast politikens faktiska konsekvenser tas i beaktande menar jag att svaret måste bli jakande. Jag har mot bakgrund av tillgänglig statistik och erkända teorier belyst hur förslagen i 2008 års utredning kan sägas bidra till att reproducera klassamhället, genom att försvåra tillträdet till högre utbildning för de som saknar de rätta socioekonomiska förutsättningarna. Därtill kan det konstateras att det är en mer aggressiv avlänkingspolitik som förs idag jämfört med år 1935, i och med att även spär-

⁷⁹ Harvey, 2005:65

rar används som metod. Genom att erkänna att Ferns utredning likväl hade *kunnat* ha samma bakomliggande syfte som det Wicksell-Jernemanska betänkandet, blottläggs de samhällsnegativa konsekvenserna av den nyliberala skolpolitiken.

Jag har i min redogörelse utgått från att granska betänkandena som uttryck för och en realisering av en specifik hegemoni, för att kunna åskådliggöra hur det argumenteras för vem som har rätt till bildning. Mina resultat pekar på att utredningarna bygger på en kategorisering av människor som antingen praktiska eller intellektuella, och att dessa kategorier framställs som ömsesidigt uteslutande. Språkbruket är biologiserat och egenskaperna framstår som medfödda. Vid en närmare granskning visar de sig på ett mer eller mindre explicit vis korrelera med elevernas klasstillhörighet. Dessutom är det frågan om två icke likvärdiga karaktärsdrag: praktisk är den som inte lämpar sig för eller klarar av den intellektuella verksamheten, medan det omvända inte anses gälla.

Avlänkingspolitiken har som konsekvens att barn med viss klassbakgrund avleds från den akademiska banan. Jag hävdar att hegemonin syftar till att såväl legitimera som dölja denna förhållandevis brutala verklighet. Om vissa människor anses vara obegåvade av naturen, kan man lättare argumentera för att de inte bör fortsätta att studera. Sålunda individualiseras och biologiseras strukturella problem. Om inte denna språkliga konstruktion genomskådas, går perspektivet om hur skolan som helhet verkar reproducerande förlorat. Utgångspunkten blir istället den enskilde eleven och dennes duglighet. Detta tar sig i uttryck i de åtgärder som föreslås i de bägge utredningarna: Wicksell och Jerneman menar att även den fattige begåvade ska kunna ta sig till de högre lärosätena, och Ferm talar varmt om studie- och yrkesvägledning för att kunna leda den talangfulla mot rätt studiebanan. Detta utgår från en meritokratisk människosyn där blott den bäst lämpade ska ha tillgång till bildning. Därtill är dylika reformförslag ett effektivt medel för att bortse från det faktum att utbildningsmöjligheterna går förlorade för den större gruppen.

Det går att urskilja en politisk linje mellan den konservativa och den nyliberala skolpolitiken i dikotomin mellan praktiskt och intellektuellt vetande. Retoriken skiljer sig emellertid i de två utredningstexterna. I det Wicksell-Jernemanska betänkandet knyter man egenskaperna till individerna inom en viss social grupp (intellektuell är den som traditionellt är hemmahörande vid universiteten), medan Ferns argument utgår från individen utan att göra en sådan social koppling. Jag vill dock påstå att likheterna är fler än skillnaderna, då uppdelningen syftar till att motivera samma slags politik.

Jag vill dröja kvar vid denna hegemoniska linje. "Framtidsvägen" målar upp bilden av reformförslag som ska bidra till att skapa frigjorda individer, mer anpassade till samtiden. Argumentet får sin styrka när det kontrasteras mot den socialdemokratiska skolpolitiken, vilken sägs tvinga elever till utbildningsvägar de egentligen inte är lämpade för. Här är jämförelsen med det Wicksell-Jernemanska betänkandet ett gott redskap för att visa att människosynen i 2008 års utredning varken är modern eller frihetlig. Trettioalet var en tidsålder präglad av eugeniska och rasbiologiska tankegångar. Uppdelningen av människor som praktiska eller intellektuella av naturen inryms i denna fåra av idéströmningar: att det biologiska skulle ha en avgörande inverkan på människors begåvning. Jag hävdar att det nyliberala språk Ferm brukar, egentligen är ett eko av dessa föreställningar. Det är även viktigt att benämna detta som ett uttryck för hegemoni, för att bibehålla maktperspektivet. Språkbruket har med andra ord ett politiskt syfte, även om detta ej öppet utsägs.

Avslutningsvis vill jag kommentera skillnaden i sättet att argumentera mellan de två utredningarna. I den Wicksell-Jernemanska utredningen anger man språkligt att samhället är stratifierat, exempelvis genom att bruka ord som "fattigdom" och "proletariat". I "Framtidsvägen" tycks man däremot närmast aktivt undvika begrepp som klass och de samhälleliga kopplingar sådana uttryck möjliggör, till förmån för ett fokus på individen. Jag har hävdad att konstruktionen av elever som endera praktiska eller intellektuella har som ändamål att legitimera en avläkningspolitik. På motsvarande sätt vill jag mena att det individualiserade språkbruket syftar till att motivera en nyliberal politik, där skolan är en väsentlig komponent. Förvisso kan de olikartade formuleringssätten förklaras som tidsmässigt betingade, men att stanna vid detta är otillräckligt och tenderar att förbise språkets samhälleliga karaktär och betydelse. Då jag redan vid ett flertal tillfällen klargjort kopplingen mellan nyliberalismen, skolan och det individualiserade språkbruket, vill jag som sammanfattning citera Harvey: "A project around the restoration of economic power to a small elite would probably not gain much popular support. But a programmatic attempt to advance the cause of individual freedoms could appeal to a mass base and so disguise the drive to restore class power."⁸⁰

7. Slutsatser och sammanfattning

I denna uppsats har jag granskat gymnasieutredningen "Framtidsvägen" genom att kontrastera denna mot ett liknande betänkande från trettioalet: "Betänkande med undersökningar och förslag i anledning av tillströmningen till de intellektuella yrkena". Mitt syfte har varit att ana-

⁸⁰ Harvey, 2005:40

lysera politiska bevekelsegrunder i den förra, samt konsekvenser gällande utbildningens tillgänglighet för olika samhällsgrupper. Jag har även undersökt hur uppdelningen mellan praktiska och intellektuella formulerats med hjälp av bland annat Gramscis hegemonibegrepp.

Jag finner att den politik som ”Framtidsvägen” ger uttryck för, vilken jag kategoriserar som nyliberal med konservativa inslag, handlar om att avlänka vissa elevgrupper från de akademiska banorna och därigenom reproducera en klassbaserad uppdelning i samhället. Detta kommer tydligt till synes när utredningen ställs mot det Wicksell-Jernemanska betänkandet, där detta var det uttryckliga syftet. Avlänkingsprocessen legitimeras genom en förgivettagen kategorisering av människor som endera praktiska eller intellektuella. Jag hävdar att sättet på vilket dessa egenskaper framställs innebär en biologisering, men också att uppdelningen fyller hegemoniska syften.

5. Litteraturförteckning

5.1. Tryckta källor

Apple, Michael. Creating Difference: Neo-Liberalism, Neo-Conservatism and the Politics of Educational Reform. *Educational Policy*, 18: 12, 2004

Axelsson, Thom. *Rätt elev i rätt klass: skola, begåvning och styrning 1910-1950*. Diss. Linköping: Linköpings universitet, 2007

Boggs, Carl. *Gramsci's Marxism*. London: Pluto Press, 1976

Bourdieu, Pierre & Passeron, Jean-Claude. *Reproduktionen: bidrag till en teori om utbildningssystemet*, Arkiv, Lund, 2008

Florin, Christina & Johansson, Ulla. "Där de härliga lagrarna gro...". *Kultur, klass och kön i det svenska läroverket 1850-1914*, Tiden, Stockholm, 1993

Gramsci, Antonio. *En kollektiv intellektuell*. Staffanstorps: Cavefors, 1967

Harvey, David. *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press, 2005

Murray, Mac. *Utbildningsexpansion, jämlikhet och avlänkning: studier i utbildningspolitik och utbildningsplanering 1933-1985*. Diss. Göteborg: Univ., 1988

Olofsson, Jonas & Wadensjö, Eskil. *Lärlingsutbildning*. SNS Förlag, Stockholm, 2011

5.2. Offentligt tryck

Andra kammarens protokoll 1935:25. Interpellation av Ivar Andersson.

Kommittédirektiv 2007:8. En reformerad gymnasieskola.

Motion 2004/05:Ub258. Förändring i skolpolitiken.

Proposition 1990/91:85. Regeringen. *Växa med kunskaper: om gymnasieskolan och vuxenutbildningen*. Stockholm, 1990

SCB. Arbetskraftsundersökningarna 2008. Statistiska Meddelanden. AM 12 SM 0901. http://www.scb.se/Statistik/AM/AM0401/2008A01b/AM0401_2008A01b_SM_AM12SM0901.pdf (Hämtad: 2013-05-16)

SOU 1935:52. Wicksell, Sven & Jerneman, Tor (red.), *Betänkande med undersökningar och förslag i anledning av tillströmningen till de intellektuella yrkena*, Stockholm, 1935

SOU 2008:27. Gymnasiutredningen. *Framtidsvägen - en reformerad gymnasieskola: betänkande*. Stockholm: Fritze, 2008

5.3. Dagspress

Ohlon, Sven E. Vårt läroverksväsens ansvällning, En farlig utveckling, Akademiskt proletariat, Kvalitet eller kvantitet inom lärdomsväsendet. *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* den 20, 21, 27 och 28 oktober 1932.

5.4. Otryckta källor

Folkpartiet. Rapport/*De tio största problemen i svensk utbildningspolitik – från förskola till högskola*, 2006. https://www.folkpartiet.se/ImageVault/Images/id_3613/scope_0/ImageVault-Handler.aspx (Hämtad 2013-05-16)

Lindahl, Lena (2011). *Den gymnasiala yrkesutbildningen och inträdet på arbetsmarknaden Bilaga 2 till LU2011*. <http://www.regeringen.se/content/1/c6/15/67/80/22003eab.pdf> (Hämtad 2013-05-20)

Utbildningsstatistikenheten, Skolverket. *Skolor och elever i gymnasieskolan läsåret 2012/2013*. <http://www.skolverket.se/statistik-och-analys/statistik/2.4391/2.4392> (Hämtad: 2013-05-16)